

Tekenen in de tijd 244

24-30 maart 2024

De Goede Week begint. Daarin herdenken wij lijden, sterven en verrijzen van Jezus als Gods Gezalfde. Erik Borgman mediteert over het mysterie dat zijn deelname aan het lijden van de wereld verlossing van Godswege is. Met de profeet Jesaja: 'Door zijn striemen bent u genezen.'

Deze zondag is het Palmzondag. In de liturgie gaan we de komende Goede Week met Jezus door het lijden en de dood heen naar het leven. Het valt niet mee de logica hiervan te doorgronden en al helemaal niet om deze een beetje fatsoenlijk uit te leggen. Toch is het mysterie dat Gods verbondenheid met de pijn van de wereld, zoals deze in Jezus lijden gestalte krijgt, uiteindelijk verlossend is, in het christelijk geloof centraal. Het heeft mij altijd op een diepe manier overtuigd en is zelfs een belangrijke reden geweest om theologie te gaan studeren, denk ik achteraf. Maar hoe spreek je er goed over?

De laatste tijd werk ik aan een serie meditaties over wat in dominicaanse kring bekend staat als *De negen gebedshoudingen van Dominicus*. In de derde gebedshouding doet Dominicus iets waar wij ons als moderne mensen nauwelijks nog iets bij kunnen voorstellen: hij geselde zichzelf 'met het oog op zijn eigen zonden en die van anderen', zoals het geformuleerd wordt. Mijn meditatie naar aanleiding van deze zogenoemde *flagellatio* wil ik in deze aflevering van *Tekenen in de Tijd* graag delen. Misschien helpt het bij het overwegen van alles wat er in de Goede Week langskomt.

Pain is weakness leaving the body, is een slogan van het Amerikaanse corps mariniers. Pijn is zwakte die het lichaam verlaat. Ik vermoed dat de christelijke variant luidt: pijn is onverschilligheid die het lichaam verlaat. Of is het liefde die het lichaam binnentreedt? Het zou betekenen dat juist bij wat misschien wel de hoogste christelijke deugd is, de bewogenheid, het mededogen, de compassie, het lichaam de geest voorgaat. Daar lijkt veel voor te zeggen, maar ik schrik er voor terug. En dat is typerend. Ik betrap me bij pijn op de neiging in mijzelf te keren en in angst en beven – er zal toch niets iets ernstigs zijn?! – vooral te voelen of het al over aan het gaan is. Dan zal ik weer aan anderen denken en me openstellen voor hun pijn, zo houd ik mij voor. Maar het openstellen is met mijn afkeer begonnen. Juist in mijn angstige afweer begrijp ik wat pijn is. Ook voor anderen.

De Franse filosoof en mystica Simone Weil (1909-1942) schrijft: 'Zij die zo vervreemd zijn van het goede dat zij het kwade om zich heen trachten te verspreiden, kunnen de weg naar het goede alleen terugvinden wanneer zij zelf kwaad ondergaan ... totdat de volkomen onschuldige stem in hen ontwaakt, die met verbazing vraagt: "Waarom doet men mij kwaad?"' Volgens Weil is het wekken van deze stem het doel van straf. Het is geen retributie of wraak: alsof pijn het onrecht van eerdere pijn weg kan nemen, maar laat kwaad ervaren als kwaad en als daarom afschrikwekkend. Voor wie kwaad doen, lijkt kwaad ondergaan een kwestie van pech. Toevallig op de verkeerde tijd op de verkeerde plaats. Voor wie kwaad ondergaan, is het kwaad absoluut. Willkeurige en minachtende pijniging. Verlossing van het kwaad toont zich allereerst in blijken van aandacht en achting. In gezien worden. 'Ik heb het lijden van mijn volk gezien' (Exodus 3,7). Ubi amor, ibi oculus, schreef Hugo van St. Victor (1096-1141), het oog volgt de liefde. Wat echt gezien wordt, wordt bemind. Maar het zien van pijn doet pijn. Is pijn.

Dat Job in zijn Bijbelboek alles wordt afgenomen, tot en met zijn huis, zijn kinderen en zijn gezondheid, is verschrikkelijk. Maar het bestaan dat er het gevolg van is, is zin- en uitzichtloos. Dat is meer dan verschrikkelijk – of minder. Vruchteloze dagen en nachtenlang getob. "s avonds denk ik: "wanneer wordt het morgen?" 's morgens: "wanneer wordt het avond?" en zolang het licht is ben ik ziek van onrust' (Job 7,3). Dit is niet het ongeduld over een nog niet bereikt doel. Dit

is de doffe zucht naar een sprankje verlichting van wat je dreigt te verpletteren. 'Zoals een slaaf verlangt naar schaduw en zoals een dagloner uitziend naar zijn loon', zegt Job (vers 2). Simone Weil noemt dit malheur, ongeluk. Zo uitzichtloos dat het niet langer voelt als lijden. Het is het eindeloos aaneenrijgen van betekenisloze dagen. Weil heeft deze malheur geproefd toen zij in de jaren 1930 als ongeschoold arbeidster bij Renault werkte. Uit vrije keus deelde zij de ontmenselijkende werking van een machinematige routine die alle aandacht opslokt en voor niets anders ruimte laat dan het wanhopige wachten op het moment dat het stopt. Een dodelijke vermoeidheid die vrije tijd reduceert tot een pauze die uitsluitend dient om erna weer verder te kunnen gaan. Door deze malheur te delen en het zo werkelijk te leren kennen, dolf zij het lijden op dat erin verborgen ligt en werd in haar de weerstand van het geloof gewekt: de zekerheid dat er meer is dan dit. 'Want ik weet, ik ben er zeker van: mijn verdediger leeft, tenslotte zal Hij deze wereld binnentreden', zegt Job (19,25).

Middeleeuwen geselden zichzelf om te delen in het lijden van de wereld. Maar de flagellatie is te stoer. Als de rossige David met de mooie ogen (1 Samuel 16,12) in de wapenrusting van Saul, die met kop en schouders boven iedereen uitstak (1 Samuel 9,2): in een te groot harnas het kwaad te lijf. Maar David overwint Goliath juist door geen soldaat te worden (1 Samuel 17,38-39). Hij is herder: alleen wat steentjes en een slinger tegenover de klauwen en de tanden van de wolven en beren (vers 40). Gelouterd door de angst voor de nacht en zijn onzichtbare gevaren, door het inzicht in de onmogelijkheid altijd waakzaam te zijn, de noodzaak zich toe te vertrouwen en het aanhoudend onvermogen dat ook werkelijk te doen. Kortom: ten diepste vertrouwd met de nacht van de wereld.

Sólo le pido a Dios, zingt de Argentijnse zangeres Mercedes Sosa in een lied van León Gieco, que el dolor no me sea indiferente. Een ding vraag ik aan God, dat de pijn mij niet onverschillig laat. Het lied wekt het geloof dat het dolor de parto zal blijken. Geboortepijn.

Ik eindig mijn meditaties over Dominicus' gebedshoudingen telkens met iets dat het midden houdt tussen een gebed en een gedicht. Dit is de tekst die de meditatie over de *flagellatio* afsluit:

*Vaak was en ben ik doodsbang,
maar nooit zo bang
als Jij, toen, in die tuin,
toen je angstzweet bloed werd
dat de aarde doordrenkte met de pijn
die komen zou, onherroepelijk.
Alle pijn jouw pijn,
alle angst jouw angst:
dat moet Je niet doen,
dat is niet te doen.*

*Je deed het niet, Je liet het
Je doen, gaf Je over aan
het onbetrouwbare, het laffe,
het afkerige van wat er zomaar
is en goed is,
zonder reden of doel,
zonder meer.*

*Zo werd Je de minste
de bangste, de doodste –
daar heeft nog altijd*

niemand van terug.

Een zalige opgang naar Pasen.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus